

Alman Askerî Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar

German Military Sociology: Development, Institutionalization and Limitations

Uğur Berk KALELIOĞLU*

Öz

Almanya'da askerî sosyoloji, İkinci Dünya Savaşı akabindeki çalışmalarda kendisini göstermiş, dünyanın çoğu ülkesinde olduğu gibi, Amerikan sosyoloji modelleri erken dönem Alman Askerî Sosyolojisi'nin temelini oluşturmuştur. Özellikle Janowitz ve Huntington'un çalışmalarının, Alman Askerî Sosyolojisi'ne kayda değer bir etkisi olmuştur. Bunun yanı sıra, Alman Silahlı Kuvvetleri tarafından finanse edilen araştırma merkezleri ve genellikle bir Alman siyasi partisiyle iltisaklı olan ve kamu tarafından finanse edilen vakıflar, belirli dönemlerde askerî sosyoloji araştırmaları yürütmüştür. Bu merkezlerde gerçekleştirilen çalışmalar, acil askerî sorunlara yönelik uygulamalı araştırmalarla sınırlı kalmamış, ordu ve toplum arasındaki ilişki hakkında temel, teori odaklı araştırmalar da gerçekleştirilmiştir. Bu makalede, Alman Askerî Sosyolojisi'nin kuruluş saikleri, akademik kurumsallaşma serivene ve temel metodolojik ve teorik oryantasyonu irdelenmiştir. Bunun yanı sıra, disiplinin Anglosakson muadiliyle mukayesesi yapılmış, Alman askerî sosyologların gözünden yetersizlikler ele alınmıştır. Bu çalışma ile, Türkçe literatürde sayıca az miktarda olan askerî sosyoloji çalışmalarına katkı sunmak hedeflenmiş, Amerikan Askerî Sosyolojisi yanında Alman Askerî Sosyolojisi'nin Türkiye'deki araştırmalar için bir alternatif sunabileceği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Alman Askerî Sosyolojisi, Amerikan Askerî Sosyolojisi, Askerî Sosyoloji, Ordu Sosyolojisi, ZMSBv.*

Abstract

Military sociology in Germany showed itself in the studies after the Second World War, and as in most countries of the world, American sociological models formed the basis of early German Military Sociology. In particular, the work of Janowitz and Huntington

* Doktora Adayı, Münster Üniversitesi, Sosyoloji Enstitüsü, Münster, Almanya, ORCID: 0000-0001-5127-8756, e-posta: kaleliberk@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 23.11.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 16.03.2022

has had a significant impact on German Military Sociology. In addition, research centers funded by the German Armed Forces and publicly-funded foundations, often affiliated with a German political party, carried out military sociological research at certain times. The studies carried out in these centers were not limited to applied research on urgent military problems, but also basic, theory-oriented research on the relationship between the army and society. In this article, the foundational motives, academic institutionalization adventure and basic methodological and theoretical orientation of German Military Sociology are examined. In addition, compared to its Anglo-Saxon counterpart, inadequacies of German Military Sociology through the eyes of German military sociologists are discussed. This study aims to contribute to military sociology studies, which are few in number in Turkish literature. It is also evaluated that along with the American Military Sociology, German Military Sociology can also offer an alternative for research in Turkey.

Keywords: German Military Sociology, American Military Sociology, Military Sociology, Sociology of Army, ZMSBw.

Giriş

Askerî sosyoloji veya ordu sosyolojisi; en genel anlamda ordunun sosyolojik incelemesi olup, askere alma, orduda ırk ve cinsiyet, asker aileleri, askerî sosyal organizasyonlar, seferberlik ve barış dönemleri gibi askerlik ile ilgili konuları incelemektedir. Askerî sosyoloji, sosyoloji alanında nispeten yeni bir alt alandır. Ateş'e göre, askerî sosyolojinin konusu genel olarak iki başlık altında değerlendirilebilir. Birincisi, sosyal bir müessese olarak ordunun çalışılması, diğeri ise sivil-asker ilişkilerinin analizidir. Askerî örgüt, askerlik mesleği, savaş ve çatışma üzerine olan araştırmaları kapsayan üçüncü bir sınıflandırma da söz konusudur.¹ Amerika'da ve Avrupa'da askerî sosyoloji üzerine ders veren birkaç üniversite ve askerî sosyoloji araştırmaları yapan birkaç özel araştırma enstitüsü dışında hâlihazırda kurumsallaşmış bir disiplinden söz etmek zordur. Dahası, bu çalışmaları yürüten araştırma ekipleri sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, ekonomi, gibi farklı alanlardan muhtelif araştırmacıları içermekte ve araştırmalar özerk bir sosyoloji faaliyetinden ziyade genellikle disiplinler arası ve proje odaklı çalışmalardan oluşmaktadır. Örneğin, günümüzde Amerikan askerî sosyolojisi olan *Armed Forces & Society* dergisi, sosyologlar; Morris

¹ Barış Ateş, "Askerî Sosyoloji: Kuruluş, Gelişim ve Gelecek Üzerine Bir Değerlendirme." *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 1.1, 2020, s. 55.

Janowitz, David R. Segal, James Burk ve siyaset bilimci Claude E. Welch Jr. ve Patricia M. Shields tarafından temsil edilmektedir.

Askerî sosyoloji bizzat ordu içerisinde kurulmuş ve gelişmiş bir disiplindir. Akademi dünyasının bu alana ilgisi sosyolojinin diğer disiplinlerine göre daha geç gelişmiştir. Askeriye içerisinde gelişen bu bilgi, pragmatik gayelerle kurulmuş, savaş koşulları ve bilhassa bu koşulların toplum üzerindeki etkisini ölçmek üzere tasarlanmıştır. Başpınar'a göre, askerî sosyolojinin tarihi 1789 Fransız İhtilali ve modern dünyanın kuruluşuna kadar gidebilmektedir. Fakat, İkinci Dünya Savaşı öncesi yapılan çalışmaların sosyolojik yöntem ve araçlardan noksan olması, bu araştırmaların sosyoloji literatürüne dâhil edilmesini ve müstakil bir disiplinin varlığından bahsetmeyi zorlaştırmaktadır.²

Özelde sosyoloji genelde de sosyal bilimler Almanya'da köklü bir geçmişe sahip olmasına karşın, askerî sosyoloji çalışmaları görece yenidir. Dörfler-Dierken ve Kümmel, Alman Askerî Sosyoloji tarihinin en uygun İkinci Dünya Savaşı ile başlatılması gerektiğini bildirmektedir.³ Bu da 80 senelik bir birikimin varlığından söz etmemizi sağlamaktadır. Alman Askerî Sosyolojisi ilk defa ne zaman ve nerede kurulmuştur? Hangi kurumlar ile temsil edilmiştir ve edilmektedir? Temel metodolojik ve teorik oryantasyonu nedir? Öne çıkan Alman Askerî Sosyologlar kimlerdir ve disiplinin günümüzde Almanya'daki konumu nedir? Çalışmada bu sorulara cevap aranmıştır. Bu soruların Türkiye'deki askerî sosyoloji çalışmaları için büyük önem taşıdığı kıymetlendirilmektedir.

Bilindiği üzere Türkiye'de ordu-toplum ilişkileri ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin toplumdaki yeri, politikadan ekonomiye, hukuktan akademiye bütün alanlardan araştırmacıların ilgisini çeken konulardandır. Yaygın olan kanaat: "orduyu anlamak, toplumu anlamaktır". Özellikle bir sosyal kurum olarak ordunun, toplumsal yapıda kuvvetli egemenliğini sürdürdüğü Türkiye gibi bir ülkede, kurumsallaşma aşamasında olan askerî sosyolojinin önemi

² Adem Başpınar, "Askeri Sosyoloji: Tarih ve Kaynaklar". T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 2, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/46552.pdf> (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

³ Angelika Dörfler-Dierken ve Gerhard Kümmel, "Die Militärsoziologie, das Militär und die Zukunft", *Am Puls der Bundeswehr*, 2016, s. 345.

büyüktür. Bu çalışmanın temel amaçlarından biri de Türkçe literatürde sayıca az miktarda olan askerî sosyoloji çalışmalarına katkı sunularak, Amerikan Askerî Sosyolojisi yanında Alman Askerî Sosyolojisi'nin Türkiye'deki araştırmalar için bir alternatif sunabileceğini göstermektir.

1. Almanya'da Askerî Sosyolojinin Kurumsallaşma Girişimleri

Karl Demeter'in *Das deutsche Offizierkorps in seiner historisch-soziologischen Grundlagen* (Tarihsel-sosyolojik açıdan Alman subayları) eseri, askerî sosyoloji çalışmalarının aslında çok yeni olduğu bir tarihte, 1930 yılında basılmıştır. Demeter, Alman subayların en eski zamanlardan itibaren evrimini, entelektüel ve ahlaki mirasını, değişimini, bu değişimin subayların ideolojik tutumları üzerindeki etkisini ve devletle olan ilişkisini incelemiştir.⁴ Ordunun sosyal-bilimsel araştırması ise ilk olarak, 1959'da Protestan Çalışma Grubu'na bağlı olarak kurulan *Forschungsstätte der Evangelischen Studiengemeinschaft (FEST)* adlı bir araştırma komisyonu tarafından gerçekleştirilmiştir. Komisyon, Alman Silahlı Kuvvetleri üzerine bir dizi araştırma yürüttükten sonra, çalışma sonuçlarını 1965-1966 yılları arasında Georg Picht editörlüğünde yayımlamıştır. FEST komisyonuyla hemen hemen eş zamanlı olarak, 1961'de Köln Üniversitesi'nde René König başkanlığında *Wehrsoziologische Forschungsgruppe* (Savunma Sosyolojisi Araştırma Grubu) kurulmuştur. Grup, 1970'lerin ortalarına kadar Savunma Bakanlığı adına Alman ordusunda ampirik sosyal araştırmalar yürütmüş, yapılan araştırmaları ve sonuçları *Handbuchs für empirische Sozialforschung* (Deneysel Sosyal Araştırma El Kitabı) ve *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* (Köln Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji Dergisi)'nde yayınlanmıştır.⁵ 1960'larda Savunma Bakanı'nın isteği üzerine Rudolf Warnke yönetiminde *Systemforschung* (Sistem Araştırma Enstitüsü) kurulmuştur. Enstitü, niceliksel araştırmalara dayanarak, askerlerin işe alınması ve iş tatmini ile silahlı kuvvetlerin örgütsel iç sorunları ile ilgili araştırmalar yürütmüş, sonuçlarını Savunma Bakanlığı'nın *Schriftenreihe*

⁴ Karl Demeter, *Das Deutsche Offizierkorps in seinen historisch-soziologischen Grundlagen*. R. Hobbing, 1930.

⁵ Paul Klein, "Die Militärsozialwissenschaften in Deutschland und das Sozialwissenschaftliche Institut der Bundeswehr", *Am Puls der Bundeswehr*, Springer VS, Wiesbaden, 2016, s. 68.

Innere Führung (İç Liderlik Dizisi) dergisinde yayınlamıştır.⁶ Klein'e göre Almanya'da askerî sosyolojinin fitilini ateşleyen şey Amerikalı sosyolog Morris Janowitz'in 1964 basımı *The Professional Soldier* (Profesyonel Asker) kitabı olmuştur. Bu çalışmanın kıskırttığı tartışma, Alman askerî sosyoloji literatürünün büyük bir kısmına uzun süre hâkim olmuş, askerliğin belirli değer yüklü bir sosyal kurum olarak ele alınmasının önünü açmıştır. 1968 yılında Alman Silahlı Kuvvetler Ofisi, *Gruppe Wehrpsychologie* (Savunma Psikolojisi Grubu) ismi ile, esas olarak sosyal psikolojik, bazen de orduyla bağlantılı sosyolojik konularla ilgilenen bir çalışma grubu kurmuştur. Askerler arasındaki iş tatmini, sapkın davranışlar, askerlerin eğitimleri, siyasi tutumları, motivasyon ve üstlerin liderlik davranışları gibi temalar grubun çalışma alanlarındandır. Bu çalışmalardan bazıları *Schriftenreihe Innere Führung* ve *Wehrpsychologischen Untersuchungen* (Savunma Psikolojisi Araştırmaları) dergilerinde yayımlanmıştır.

1960'lar göz önüne alındığında Federal Almanya üniversitelerinde, ordu ile ilgili herhangi bir sosyal bilim tartışması ve çalışması olmadığı görülmektedir. Üniversitelerde ne bir askerî sosyoloji kürsüsü bulunmakta, ne de tematik olarak askerî sosyal bilimlere izafe edilebilecek düzenli konferanslar veya seminerler yapılmaktadır. Dönemin sosyal bilim dergilerindeki ve hatta Savunma Bakanlığı tarafından yayımlanan veya desteklenen askerî dergilerdeki ilgili makaleler son derece kısıtlıdır. Fakat, 1970'lere gelindiğinde ordu üzerine sosyal bilimsel çalışmaların kurumsallaşma yolunda önemli adımlar attığı görülmektedir. 1973 yılında dönemin Savunma Bakanı Helmut Schmidt'in inisiyatifiyle, Hamburg'da Helmut Schmidt Üniversitesi veya diğer adı ile Hamburg Silahlı Kuvvetler Üniversitesi kurulmuştur. Bunun yanında 1973'te kurulan Münih Silahlı Kuvvetler Üniversitesi, temelde subay ve subay adaylarının bilimsel eğitimi üzerine faaliyet gösteren bir kurum olup, askerî sosyoloji olarak nitelenebilecek bazı münferit çalışmalarda bulunmuştur. Örneğin, Viyana Üniversitesi'nde bir süre görev yaptıktan sonra 1977 yılında Münih Silahlı

⁶ Klein, aynı dönemde Köln'de bulunan *Institut für empirische Sozialforschung* (Ampirik Sosyal Araştırma Enstitüsü)'nde de askerî sosyoloji temalı konular üzerine bir dizi araştırma yapıldığını, fakat araştırmaların yayımlanmadığını bildirmektedir. (Bkz. Klein, s. 68).

Kuvvetler Üniversitesi'ne gelen Rolf Ziegler, askerî sosyoloji üzerine çalışmaları ile tanınmaktadır.

1970'ler, akademinin yanı sıra bazı vakıf ve organizasyonların da orduya sosyal bilimsel açıdan yakınlaştığı bir dönemdir. Çoğunlukla Alman siyasi partilerin birer temsilcisi konumunda olan ve büyük ölçüde kamu fonlarıyla finanse edilen; Konrad Adenauer Vakfı (CDU), Hanns Seidel Vakfı (CSU), Friedrich Ebert Vakfı (SPD), Friedrich Naumann Vakfı (FDP) ve Heinrich Böll Vakfı gibi vakıflar, ordu ile ilgili çalışmalara yönelmiştir. Ek olarak, Alman Silahlı Kuvvetleri'ne ait Karl Theodor Molinari Vakfı, askerî sosyoloji temalı seminerler düzenlemiş, ilgili araştırma projelerini desteklemiş ve askerlikle ilgili sosyal bilimlerin önemli rol oynadığı bir dizi yayım gerçekleştirmiştir.⁷ Bunun dışında, 1971'den beri varlık sürdüren *Arbeitskreis Militär und Sozialwissenschaften* (Askerî ve Sosyal Bilimler Çalışma Grubu) askerî ve güvenlik politikasıyla ilgili sosyal bilimsel çalışmalar gerçekleştiren bağımsız bilgi ve iletişim forumudur. Daha çok derneksel bir yapı gösteren grup 200 civarında üyeye sahiptir ve ordu, devlet ve toplum arasındaki makro-sosyolojik ve politik-bilimsel ilişkilere odaklanmakta, bilimsel konferanslar ve yayınlar yoluyla askeriye ile ilgili toplumda fikir oluşumuna katkıda bulunmayı hedeflemektedir.⁸

Almanya'da askerî sosyoloji üzerine en kapsamlı çalışmaları yürüten ve hâlâ önemli bir otorite kabul edilen kurum *Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr* (ZMSBw) (Askerî Tarih ve Sosyal Bilimler Merkezi)'dir. Merkez, 1968 yılında kurulan *Institut für Erziehung und Bildung in den Streitkräften* (Silahlı Kuvvetler Terbiye ve Eğitim Enstitüsü)'nün bir devamı niteliğindedir.⁹ Merkezin kuruluş gayesi, yeni kurulan askerî üniversitelerde öğretim müfredatı geliştirmektir. Kurum, 1974 yılında *Das Sozialwissenschaftliche Institut der Bundeswehr* (SOWI) (Alman Silahlı Kuvvetler Sosyal Bilimler Enstitüsü) adı ile Münih'te kurulmuş, 1994 yılında Berlin yakınlarında bulunan Strausberg'e taşınmış, 2013 yılında ise *Militärgeschichtlichen Forschungsamt* (MGFA) (Askerî Tarih Araştırma Ofisi) ile birleşerek Potsdam'da faaliyet göstermeye başlamıştır.

⁷ A.g.e. s. 70.

⁸ "AMS, Arbeitskreis Militär und Sozialwissenschaften e.V.", url: <https://mil-soz.de/>

⁹ Paul Klein, "Die Militärsozialwissenschaften in Deutschland...." s. 67.

Bunun yanında Potsdam Üniversitesi Tarih Enstitüsü, 2007 yılında Almanya’da ilk defa olarak “Askerî Çalışmalar” alanında Yüksek Lisans eğitimi açmış, 2016 yılından itibaren ise bölümün adı “Savaş ve Çatışma Çalışmaları” olarak değiştirilmiştir.

2. Askerî Sosyal Bilimlerden Askerî Sosyolojiye: 1960-1990 Arası Literatür

İkinci Dünya Savaşı sonrası kendisini yavaş yavaş toparlayan Alman Silahlı Kuvvetleri’nin kuruluş aşamasında, yani 1960 ve 1970’leri kapsayan dönemde, askerî sosyoloji üzerine nadir de olsa bazı yayınların olduğu göze çarpmaktadır. Bunlar, Eric Waldmann’ın *Soldat im Stadt: Staatsbürgers in Uniform* (1963) (Devletin Askeri: Üniformalı Vatandaş), Karl Demeter’in *Das deutsche Offizierkorps in Gesellschaft und Staat: 1650-1945* (1965) (Toplumda ve Devlette Alman Subay Sınıfı: 1650-1945), Wido Mosen’in; *Eine Militärsoziologie* (1967) (Askerî Sosyoloji), Bernhalrd Fleckenstein’in *Bundeswehr und Industriegesellschaft* (1971) (Silahlı Kuvvetler ve Sanayi Toplum), Wilfried von Bredow’un; *Die unbewältigte Bundeswehr: zur Perfektionierung eines Anachronismus* (1973) (Çözülmemiş Silahlı Kuvvetler: Bir Anakronizmi Mükemmelleştirmek), Hubert Treibers’in *Wie man Soldaten macht: Sozialisation in kasernierter Vergesellschaftung* (1973) (Nasıl Asker Yapılır: Kışlada Sosyalleşme) ve Franz Pöggeler ve Otto Wien’in *Soldaten der Demokratie* (1973) (Demokrasi Askerleri) eserleridir.¹⁰

1951’de *Arbeitskreis für Wehrforschung (AfW)* (Savunma Araştırmaları Çalışma Grubu) tarafından yayımlanmaya başlanan *Wehrwissenschaftliche Rundschau (WWR)* (Savunmabilimsel İnceleme), askerî sosyal bilimsel olarak nitelenebilecek çalışmaları ile tanınmaktadır. Dergi, 1936-1944 yılları arası yayım yapan *Militärwissenschaftliche Rundschau* (Askerîbilimsel İnceleme)’nin devamı niteliğinde olup, askerî liderlik, strateji, askerî tarih, askerî hukuk, askerî ekonomi, vs. gibi temaları konu almıştır. Daha sonra dergi, 1983’de *Europäische Wehrkunde* (Avrupa Askerî Bilimler) dergisi ile birleşmiş ve *Europäische Wehrkunde-Wehrwissenschaftliche Rundschau* adını almıştır. Aynı sene başka bir dergi olan *Sicherheit und Frieden* (Güvenlik ve Barış) dergisi, Baden-Baden şehrinde yayın hayatına başlamış olup, dergi

¹⁰ A.g.e. s. 69.

sivil-asker ilişkileri, silah kontrolü, savaş sonrası toplumlarda ulus inşası, güvenlik politikaları, barış araştırmaları, vb. konuları işlemektedir.

1980 ve 1990 yıllarını kapsayan dönemde askerî sosyoloji ile ilgili “akademik” olarak tanımlanabilecek makale sayısı azdır. Muhtelif bazı sosyal bilim dergilerinde silahlı kuvvetler ile ilgili makaleler yayımlansa da ordunun doğrudan sosyolojik analizini temel alan belirli bir dergi yoktur.

3. Anglosakson ve Alman Askerî Sosyolojisi: Metodolojik ve Teorik Çerçeve

Almanya’da askerî sosyoloji çalışmaları, Anglosakson muadiline göre nispeten daha geç başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı, Amerika’da askerî sosyolojinin başlangıç noktasıdır. Savaş süresince Amerikalı sosyal bilimciler silahlı kuvvetler bünyesinde bir dizi araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmalar, Amerika’daki sosyal bilimlerin gelişmesinde önemli rol oynadığı gibi, askerî sosyoloji çalışmalarının temel konsept ve teorilerini belirlemesi açısından bir ilki teşkil etmiştir. Askerî sosyolojinin bir disiplin olarak Amerika’da doğması, günümüze kadar ulaşan bir algı çerçevesini veya Kuhn’un tabiri ile paradigmayı beraberinde getirmiştir. Buna göre, askerî sosyolojinin tanımı, anlamı, bilimsel değeri; askerî araştırmaların karakteri, araştırılanın niteliği; araştırmamanın içeriği, evreni ve en önemlisi metodu gibi temel saikler, Amerikan bilim geleneği tarafından belirlenmiştir.¹¹

Samuel Stouffer tarafından yayımlanan *The American Soldier* (4 cilt, 1949/1950) eseri ve Harold Lasswell’in (1941) “Garnizon Devlet” kavramlaştırması, Amerikan askerî sosyolojisinin temelini oluştursa da özellikle iki askerî-sosyoloji klasığı *The Professional Soldier* (1960) ve *The Soldier and the State* (1957), bu alanda atıf alan temel kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki eser aynı zamanda, Amerikan askerî sosyolojisinin günümüze kadar ulaşan teorik bir kutuplaşmasının da yansımasıdır.

Morris Janowitz’in *The Professional Soldier* (1960) (Profesyonel Asker), askerî sosyoloji çalışmaları için birinci teorik bloğu oluşturmaktadır. Bu alandaki yoğunlaşmanın önemli bir sebebi, Amerika Birleşik Devletleri’nde sivil-asker ilişkileri için olası sonuçları olan bir gönüllü

¹¹ Angelika Dörfler-Dierken ve Gerhard Kümmel, “Die Militärsoziologie, das Militär und die Zukunft”, s. 346.

ordunun kurulma girişimidir. Bunun dışında Janowitz, Alman savaş esirleriyle görüşerek, operasyonel olarak umutsuz bir durumda bile askerlerin neden savaşa devam ettiklerini açıklamaya çalışmıştır. Askerlerin (muharebe) gruplarındaki sosyal ilişkileri üzerine bugün hâlâ devam eden mikro-sosyolojik veya sosyal-psikolojik araştırmalar, Janowitz'in eserleriyle ivme kazanmıştır. Janowitz'in görüşlerini temel alan David Segal (1975) başta olmak üzere birçok Amerikan askerî sosyolog (Russet 1974, Moskos 1975, Slater 1977) sivil ve askerî alanların ayrılmasına karşı bir pozisyon takınmış ve sivil-asker arasında gayri resmî ağların kurulmasını savunmuştur. Dolayısı ile Janowitz'in değerlendirmelerinin sosyolojik bir perspektife sahip olduğu görülmektedir.

Samuel Huntington'un *The Soldier and the State* (Asker ve Devlet) eseri askerî normlar ideali, askerî rejimlerin oluşumu ve çöküşü konularını ele alan ikinci teorik bloğu oluşturmaktadır. 1957'de yayınlanan *Asker ve Devlet*, Huntington'un Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sivil-asker ilişkilerini anlama çabasının bir sonucudur. Sovyetleri kontrol altına alma politikası, ABD'nin barış zamanında ilk kez büyük askerî güçler bulundurmasını gerektirmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası her askerî yeniden yapılanma, bir sonraki yeniden örgütlenme için koşulları belirlemiştir. Huntington'ın amacı, herhangi bir toplumdaki sivil-asker ilişkileri sisteminin, o toplumun askerî güvenliğini ne ölçüde artırma veya azaltma eğiliminde olduğunu analiz etmektir. Huntington'a göre "hizipler tarafından kiralanmış bir siyasi subay sınıfı, devletin güvenliğini tehlikeye atacaktır". Dolayısıyla liberal bir toplumda ordunun gücünün "profesyonellere yönelik en büyük tehdit" olduğunu eklemiştir. Huntingtoncu yaklaşımla hareket eden Samuel Finer, *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics* (At Sırtındaki Adam: Ordunun Siyasetteki Rolü) adlı eserinde, askerî darbe olasılığını artıran koşulları tanımlamıştır. Bu açılardan ise, Huntington'un sosyolojiye nazaran, daha çok siyaset bilimi açısından değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir.

Amerikan askerî sosyolojisinin yayın hayatına bakılacak olursa, en kapsamlı neşriyat şüphesiz Morris Janowitz tarafından hayata geçirilen *Armed Forces & Society* dergisidir. 1974'teki kuruluşundan bu yana, yalnızca ABD askerî sosyologları için değil, aynı zamanda dünya çapındaki ordu araştırmaları için önde gelen bir forum olmuştur. Derginin kuruluş tarihi, Vietnam Savaşı ve askerî güç kullanımı üzerine daha fazla bilimsel

düşünme ihtiyacının doğduğu yıllara tekabül etmektedir. 1974'ten 2011'in başına kadar dergide 963 adet makale yayımlanmıştır.¹² Bu makaleler: Sivil-asker İlişkileri (122), Askerlik Mesleği (107), Ordudaki Azınlıklar (70), Savaş (58), Millî Güvenlik ve Savunma Politikası (49), Askerî ve Siyasi Sistem (49), Silahlı Kuvvetlerde Dönüşüm Süreçleri (49), Askerî Sosyalleşme (49) ve Savunma Yapısı/İstihdam (46) ana temalarından oluşmaktadır.¹³ Politika, askerî sosyoloji tartışmalarında yüksek önceliğe sahiptir. Bu kategorilerin çoğunluğu aslen askerî-sosyolojik içeriği temsil ederken, konuların genel görünümü, askerî sosyoloji ile diğer disiplinler, özellikle uluslararası ilişkiler arasındaki yakın tematik bağlantılara da işaret etmektedir. Aynı zamanda, askerî-sosyolojik konuların ve soruların artan heterojenleşmesi göz önüne alındığında yukarıdaki dokuz konu alanına sürekli olarak yüksek düzeyde ilgi gösterildiği görülmektedir. Sayısal olarak 1970'lerde sivil-asker ilişkilerinin genel yönlerinin çoğunlukla ele alındığı, ancak şimdi silahlı kuvvetlerin sivil kontrolüne daha fazla odaklandığı görülmüştür. Bir yandan Avrupa veya Asya gibi bazı bölgeler incelenirken, diğer yandan silahlı kuvvetlerin sivil kontrolü farklı siyasi sistemler açısından analiz edilerek demokrasilerle karşılaştırılmıştır. Örneğin, Orta ve Doğu Avrupa'daki sistemik değişim göz önüne alındığında, tematik bir odaklanma, post-sosyalist devletlerdeki son gelişmeleri işaret etmektedir. İkinci tematik odak, askerlik mesleğiyle ilgili konuları içermektedir. Vietnam Savaşı, 1970'ler ve bilhassa 1980'lerde kötüleşen Doğu-Batı çatışmasının arka planına karşı, silahlı kuvvetlerin etkinliği ve askerlerin eğitiminin kalitesi hakkındaki sorular makalelere hâkim olmuştur. 2000'lerden itibaren ise moral, motivasyon ve hazırlık gibi temalara yönelinmiştir. Odaktaki bu kayma, özellikle Irak ve Afganistan'daki askerî müdahalelerle doğrudan ilgilidir.

“Ordu ve Siyasal Sistem” ana konusu, ordunun diktatörlüklerdeki önemi, devrimlerdeki rolü ve ordunun siyasi sistem içindeki genel konumu üzerine yapılan analizlere odaklanmıştır. Bu bölümde, özellikle Türk ordusu birçok kez araştırmalara konu olmuştur. “Silahlı Kuvvetlerde Dönüşüm Süreçleri” konulu makaleler, içerik olarak “Ordu ve Siyasal Sistem” temasını

¹² Elisabeth Rowley, Fabian Weitz ve Ines-Jacqueline Werkner, “Militärsoziologische Forschung in den USA und in Deutschland: Eine Literaturanalyse über fünf Jahrzehnte”. *Militärsoziologie—Eine Einführung*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012. s. 496.

¹³ A.g.e. s. 497.

esas almakla beraber, silahlı kuvvetlerdeki reform süreçlerine ayrıntılı bir bakış sunmuştur. ABD ordusundaki reform süreçleri temel odak noktası olup, gözden geçirilen dönemin başında Vietnam Savaşı ve post-sosyalist ülkelerdeki dönüşüm süreçleri gelmektedir. “Savunma yapısı/istihdam politikası” kategorisi, silahlı kuvvetlerdeki dönüşüm süreçleri ile yakından ilgilidir. Bu kategorideki makaleler özellikle batı eyaletlerinde 1970’lerden beri kaydedilen daimî ordunun niceliksel gerilemesi, gönüllü askerliğin yapılanma sorunlarını tartışmaktadır. Orduda istihdam ile ilgili sorunlar da giderek daha fazla ele alınmaktadır. “Askerî Sosyalleşme” ana konusu ise, temel olarak askerî eğitim ve bunların birey üzerindeki etkileri ile ilgilidir. Ordunun birey üzerindeki etkisinden, farklı eğitim yöntemlerinin değerlendirilmesine doğru belirli bir tematik kayma zaman ölçüğünde görülmektedir.

Almanya’daki askerî sosyoloji çalışmalarına bakılacak olursa, niteliksel ve niceliksel olmak üzere iki metodolojiyi de görmek mümkündür. Niceliksel yani rakama dayalı istatistiksel çalışmalar, niteliksel çalışmalar üzerinde ezici bir çoğunluğa sahip olmasa da rakama dayalı araştırmalara itimat, sosyal bilimciler arasında daha yaygındır. Anket, çalışmaların temelini teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra niteliksel araştırmalar da Almanya’da önemini korumaktadır. Biehl, askerî sosyoloji çalışmalarında triangülasyon metotlarının ve birleştirilmiş metodolojilerin verimli sonuçlar almada etkili olduğunu belirterek, metot birliğinin önemine değinmiştir.¹⁴

Bunun yanı sıra Alman Askerî Sosyolojisi, disiplinler-arası bir yapı göstermekte, bu anlamda da Anglosakson geleneği devam ettirmektedir. Askerî sosyoloji çalışmaları, orduyu temel alan bir dizi sosyal bilimsel çalışmaların ortak adını oluşturmaktadır. Silahlı kuvvetlerin organizasyonel ve kurumsal yapısının siyaset bilimi açısından tahlili, askerî psikoloji, motivasyon, askerî sağlık uygulamaları ve hatta antropoloji gibi alanlar, askerî sosyoloji ile kolektif ve dönüşümlü bir şekilde çalışılmaktadır. Anglosakson muadilinden farklı olarak Almanya’da askerî sosyoloji, teoloji ile de yakından ilgilidir. Disiplinler arasılık yanında uluslararası bir kimlik de taşıyan Alman Askerî Sosyolojisi, artan ulus ötesi askerî bağlar neticesinde gelişmiş, bilhassa

¹⁴ Heiko Biehl, “History Looms... Resources, Restrictions, and Perspectives on Military Sociology in Germany”, *Söjateadlane* 3, 2016, s. 170-171.

Avrupa güvenlik politikaları ve Batı ordularının mukayeseli analizleri yapılmıştır. Almanya, aynı zamanda *RC01 Armed Forces and Conflict Resolution* (Silahlı Kuvvetler ve Çatışma Çözümü) ve *ERGOMAS (European Research Group on Military and Society - Avrupa Askerî ve Toplum Araştırma Grubu)* gibi uluslararası organizasyonlarda da aktif çalışmalar yürütmektedir.¹⁵ *ERGOMAS* 1986'da kurulan, ordu ve toplum arasındaki ilişkiyi ve ilgili fenomenleri inceleyen ve analiz eden bir sosyal bilim topluluğudur. Tematik odaklı disiplinler-arası çalışma gruplarından ortak ulus-ötesi araştırmalara kadar geniş bir yelpazeye haizdir. Fakat gruptaki Alman araştırmacı sayısı kısıtlıdır. Bunun dışında Gerhard Kümmel, Jürgen Kuhlmann, Bernhard Fleckenstein, vb. Alman askerî sosyologlar, *ZMSBw*'deki görevlerinin yanı sıra *RC01* araştırma grubunda da faaliyet göstermektedir.¹⁶

Almanya'da askerî sosyoloji çalışmalarının çoğunlukla mikro düzey çalışmalar olduğu göze çarpmaktadır. Araştırmaların odak noktası; aktörler/eyleyiciler/failler seviyesindedir. Askerî personelin şahsi görüşleri, tavır/davranışları, değerlendirmeleri ve bilhassa moral ve motivasyon derecesi ön plandadır. Siviller üzerinde yapılan anketler sivillerin orduya yönelik görüşlerine odaklanmakta, gençler üzerinde yapılan çalışmalar gençlerin orduya ve orduda istihdam konusuna odaklanmakta, askerî personel üzerinde yapılan çalışmalar personelin üstlerine veya kuruma yönelik görüşlerine odaklanmaktadır.

Almanya'da askerî sosyoloji, çok çeşitli ve geniş konulara haiz olmakla birlikte, bazı temalar ön plana çıkmaktadır. Bu konu başlıklarının kısaca tanıtılması, Almanya'da askerî sosyolojinin ana hatlarını, çerçevesini ve sınırlarını göstermesi açısından faydalı olacaktır.

İlk olarak; sivil-asker ilişkileri, Almanya'da askerî sosyolojinin temelini oluşturmaktadır. Siyaset bilimi literatüründe de çokça tartışılan bu konu askerî sosyoloji için başka bir mana ifade etmektedir. Siyaset bilimi, askerî liderler ile siyasi karar alıcıların güç ilişkileri ve etkileşimi üzerinde yoğunlaşırken, askerî sosyoloji; silahlı kuvvetler ve halk arasındaki ilişki

¹⁵ A.g.e. s. 172.

¹⁶ Paul Klein, "Die Militärsozialwissenschaften in Deutschland....", s. 71.

üzerinde yoğunlaşmaktadır. Klasik askerî çalışmalarda görülen halkın silahlandırılması veya silahlı kuvvetlerin sivilleştirilmesi gibi konular yerine, ordunun sivil toplum içerisinde ne gibi yetkilere sahip olması gerektiği ana sorunsallardandır. Örneğin, seferberlik dönemleri veya askerî operasyon dönemleri gibi halkın büyük bir bölümünün silah altına alınmasını gerektirdiği durumlar, sivil-asker ilişkilerinin en yoğun olduğu dönemlerdir. Herfried Münkler, Edward Luttwak tarafından geliştirilen *Post-Heroik*¹⁷ Toplum teorisi kullanılarak, Alman toplumunun özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın acılı tecrübeleri dolayısıyla pasifist bir karaktere büründüğü, ordunun sivil toplumla herhangi bir etkileşimine sıcak bakmadığını sonucuna varılmıştır. Peter Feaver ve Richard Kohn tarafından geliştirilen *Sivil-Asker Mesafesi/Aralığı* teorisi de Alman Askerî Sosyolojisi'nde sıkça tartışılan teorilerdendir.

Alman Silahlı Kuvvetleri'nin Afganistan ve diğer ülkelerde gerçekleştirdiği operasyonlar, Almanya'da askerî sosyoloji çalışmalarında da yankılarını göstermektedir. Askerî personelin uluslararası operasyonlarda karşılaştığı intibak sorunları, moral ve motivasyonu, Doğu-Batı ikilemi içerisinde Heiko Biehl¹⁸ ve Detlef Bald¹⁹ tarafından incelenmiştir. Alman Silahlı Kuvvetler Sosyal Bilimler Enstitüsü de (SOWI) 1990'lardan itibaren Balkanlarda ve Afganistan da gerçekleştirilen operasyonlar üzerinde bir dizi sosyolojik araştırma yürütmüştür. Bu araştırmalarda özellikle, aile desteğinin ve sosyal bütünleşmenin silahlı kuvvetler mensupları için başat rol oynadığı, Alman askerlerinin diğer ülke askerlerinden farklı, özgün ve örtük bir ideolojiye sahip olduğunu, bunun da askerî motivasyona doğrudan etki ettiği ortaya konmuştur.

Alman Askerî Sosyolojisi'nin güncel tematik oryantasyonlarından biri de kadın askerî personelin orduya ve askerî kültüre intibakı meselesidir.

¹⁷ Post-heroik (ing. *post-heroic*), konvansiyonel kahraman algısının ötesinde, duygusal ve entelektüel olarak atik, otoriter ve kooperatif durumlara kolay intibak edebilen toplum ve birey tipidir.

¹⁸ Heiko Biehl, "Von der Verteidigungs- zur Interventionsarmee. Konturen eines gehemmten Wandels.- Kümmel, Gerhard (Ed.). Streitkräfte im Einsatz. Zur Soziologie militärischer Interventionen, Baden-Baden: Nomos.

¹⁹ Detlef Bald, *Militär und Gessellschaft 1945-1990. Die Bundeswehr der Bonner Republik. Baden-Baden: Nomos, 1994.*

Alman Silahlı Kuvvetlerinin 2001 yılında kadın vatandaşlara orduda kariyer imkânı tanınmasıyla önem kazanan bu konu, askerî sosyolojide yeni perspektiflerin önünü açmıştır. Ordunun geleneksel ataerkil bir yapıda olması, kadınların orduya girişi akabinde; askerlik mesleğinin kendisinde, kurumsal olarak orduda ve cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanması meselelerinde ortaya çıkan değişimlerin incelenmesini zaruri kılmıştır. Örneğin bu konu, Alman askerî sosyolog Gerhard Kümmel tarafından çalışılmıştır. Kümmel, silahlı kuvvetler bünyesinde gerçekleştirdiği anketlerle, orduda görev yapan kadın ve erkek askerlerin intibak sorunlarını ve görev yapacak olan kadın askerlerin orduya yönelmedeki temel güdülerini incelemiştir.²⁰ Başka bir araştırmacı Maja Apelt de askerî organizasyonlar içerisinde cinsiyet çalışmaları ile tanınan diğer bir sosyologdur.²¹

“İnsan Kaynakları” genel başlığı altında toparlanabilecek konular, Almanya’da askerî sosyolojinin diğer önemli temalarındandır. Disiplinin Almanya’da ortaya çıktığı ilk dönemlerinden itibaren araştırmacıların odak noktalarından birisini oluşturmaktadır. Örneğin König, editörlüğünü üstlendiği ve 1968 yılında basımı yapılan *Beiträge zur Militärsoziologie* kitabında “Asker Alma” konusunu işlemiştir. Günümüzde de demografik değişim, Alman genç kesimin hâlihazırda iş sahibi olması dolayısıyla askerliğe meyil etmemesi, zorunlu askerliğin sona ermesi, kimin, ne şekilde ve hangi gerekçelerle askere alınacağı gibi meseleler Potsdam Askerî Tarih ve Sosyal Bilimler Merkezi (*ZMSBw*)’nin güncel araştırma konularını oluşturmaktadır. Bu araştırmalar; motivasyon derecesi, askerlik mesleğinin seçimi, aynı zamanda askerlik mesleğinden uzak kalma gerekçeleri, askerî sosyalizasyon gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Biehl, belirtilen temaların dışında, yalnızca Alman Askerî Sosyolojisi’ne özgü iki konudan bahsetmektedir. Bunlar; *Innere Führung* doktrini ve *Askerî Papazlık* müessesesidir.²² Kabaca *İç Liderlik* olarak Türkçeye tercüme edilebilecek *Innere Führung* doktrini, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden kurulumu gerçekleşen Alman Silahlı Kuvvetlerinin

²⁰ Gerhard Kümmel, “Halb zog man sie, halb sank sie hin... Die Bundeswehr und ihre Öffnung für Frauen.” *Am Puls der Bundeswehr*. Springer VS, Wiesbaden, 2016. 277-301.

²¹ Maja Apelt, *Forschungsthema: Militär: Militärische Organisationen im Spannungsfeld von Krieg, Gesellschaft und soldatischen Subjekten*. Springer-Verlag, 2010.

²² Heiko Biehl, “History Looms... Resources, Restrictions...”, s. 178.

(Bunderswehr) *Üniformalı Vatandaş* modeline dayalı bir yönetim kavramıdır. Bu doktrin, Almanya’da askerî sosyoloji çalışmalarının önemli bir malzemesini oluşturmuş, doktrini destekleyen veya karşı çıkan sosyal araştırmacılar külliyyatın gelişmesine bir biçimde katkıda bulunmuştur.²³ Bu model ile askerî liderliğin amaçları, ilkeleri, uygulama alanları ve yol göstericiliği yeniden tanımlanmış, askerinin kendi imajını oluşturması hedeflenmiş, görevinin bir taraftan askerî görevler öbür taraftan ise özgür vatandaşın haklarını koruma görevleri olduğu kendisine hatırlatılmıştır. Bunda şüphesiz, Nasyonal Sosyalizm döneminin acılı tecrübeleri etkili olmuştur. Bu tecrübe ki, Almanya’nın diğer Avrupa ülkelerine mukayese ile zorunlu askerliği en geç kaldıran ülke olmasını (2011) da açıklayan bir durumdur. Longhurst, bu durumun *Path Dependency* (Patika Bağımlılığı) olarak adlandırılan bir sendromdan kaynaklandığını belirtmiş, Almanya’nın askerlik meselelerindeki çekincelerini; tarihi, stratejik ve siyasi bazı meşru sebeplere dayandığı, bu sebeple Alman Silahlı Kuvvetlerinin canlı tutulmaya gayret gösterildiğini iddia etmiştir.²⁴ Buna göre Almanya, ordunun güçsüzleştirilmesinin içeride demokrasinin korunmasında sıkıntılar yaratacağı, dışarda ise tehdit oluşturacağı endişesini her an muhafaza etmekte, fakat aynı zamanda Nazi deneyimi sebebiyle orduyu Anglosakson muadilleri gibi müstakil bir kuvvet haline getirmeye cesaret edememektedir.

Askerî Papazlık/Vaizlik teması, Alman Askerî Sosyolojisi’nin diğer alametifarikasıdır. Nazi döneminde sıkı denetim altında bulunan askerî papazlık kurumu, siyasi bir teşkilatlanma olarak iktidarın politikalarını din adına meşrulaştırma görevini üstlenmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti döneminde ise bu teşkilatlanma yenilenmiş, devlet, başta Protestan Kilisesi ile antlaşma yapmış, daha sonra diğer mezhepleri de göz önünde bulundurarak bu antlaşmayı genişletmiştir. Alman ordusu içerisinde görev yapan; askerlerin, asker ailelerin ve sivil görevlilerin dinî ihtiyaçlarını gidermek, bireylere manevî kuvvet sağlamak, savaşın etik sorunlarını dinen bertaraf etmek gibi çeşitli görevler alan papaz, vaiz ve din görevlileri, teolojik-sosyolojik çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Silahlı Kuvvetler bünyesinde bulunan

²³ Kavram üzerine birçok kitap ve makalenin yanı sıra, *Schriftenreihe Innere Führung* (İç Liderlik Dizisi) adıyla süreli dergi de yayımlanmıştır.

²⁴ Kerry Longhurst, “Why aren’t the Germans debating the draft? path dependency and the persistence of conscription”, *German Politics*, 12(2), 2003, s. 150-151.

bu kilise teşkilatlanmaları, İç Liderlik doktrini ile normatif ve etik sorunların ne ölçüde bağdaştığı konuları sosyal bilimcilerin odak konusudur.

4. 2000'lerden Günümüze Alman Askerî Sosyolojisi ve Sınırlılıklar

Spesifik olarak askerî sosyoloji olarak tanımlanmasa da askerî sosyal bilimler içerisinde değerlendirilebilecek olan araştırmalar ve bilhassa askerî tarih ve askerî historiyoğrafi çalışmaları, Almanya'da son 20 yıl içerisinde büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Özellikle Alman tarihçiler arasında yükselen bu eğilim, sosyal bilimlerin bütün alanlarında etkisini göstermektedir. Genellikle İkinci Dünya Savaşı ve Alman Silahlı Kuvvetleri üzerine olan bu yoğunlaşma, son dönemlerde Birinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, Doğu Almanya ve Batı Almanya Silahlı Kuvvetleri gibi konu alanlarını da kapsamına almıştır. Güvenlik politikaları, strateji ve savaş gibi konular Alman sosyal bilimciler tarafından popüler konular arasındadır. Yeni savaş teorileri, Balkanlar'da yaşanan gelişmeler, 9/11 saldırıları, Afganistan'da yaşanan hibrit savaşlar, Alman askerî sosyoloji çalışmalarının güncel çalışma evrenini tanımlamaktadır. Bunların dışında, Avrupa Birliği kurumları tarafından desteklenen Avrupa güvenlik politikaları çalışmaları da bulunmaktadır.

Günümüzde Almanya'da askerî sosyoloji üzerinde ihtisas sahibi sosyologların yetişmesinin ve belirli bir teorik-ampirik külliyatın bulunması sebebiyle, disiplinin Almanya'da kurumsallaştığını söylemek mümkündür. Fakat Anglosakson muadiline mukayese ile Alman Askerî Sosyolojisi'nin belirli yetersizlikleri göz çarpmaktadır.

Amerikan Askerî Sosyolojisi, *International Sociological Association* (Uluslararası Sosyoloji Derneği) bağlı olarak çalışan RC01 araştırma komitesi ile temsil edilmektedir. Komite, çalışma oryantasyonunu şu şekilde belirtmektedir:

“Silahlı kuvvetler sosyologları ve dünya ölçeğinde çatışma çözümü arasında profesyonel ilişkiler geliştirmek; silahlı kuvvetler sosyolojisi ve çatışma çözümü alanındaki araştırma bulgularının, teorik gelişmelerin ve metodolojilerin uluslararası yayılımını teşvik etmek; lisans, yüksek lisans ve lisansüstü düzeylerde silahlı kuvvetler ve çatışma çözümü ile ilgili ders materyallerinin öğretimini teşvik

*etmek ve silahlı kuvvetler ve çatışma çözümü alanında uluslararası toplantılar ve araştırma işbirliğini teşvik etmek.*²⁵

Fakat Almanya'da buna benzer bir komite bulunmamaktadır. *Deutsche Gesellschaft für Soziologie* (Alman Sosyoloji Derneği), 36 alt araştırma biriminden oluşmasına rağmen, askerî sosyoloji ile irtibatlandırılabilir herhangi bir araştırma gurubuna sahip değildir.²⁶ Bunun yanı sıra Alman askerî sosyolog Paul Klein; *Armed Forces & Society* ile temsil edilen Anglosakson askerî sosyolojisinin yanında, Almanya'nın ordu araştırmalarına adanmış herhangi bir sosyoloji dergisi olmadığını belirterek, Almanya'da askerî sosyolojinin Amerika'ya görece geç kurumsallaşmasını şu gerekçe ile ifade etmiştir:

*“Almanya’da bu dikkat eksikliğinin sebebi; Almanya’daki sosyoloji mesleğinin dinamikleri, askerî mesleğin opak ve özelleşmiş doğası ve bu ikisi aralarındaki farklılıklar ile açıklanabilir. Bir Alman sosyolog, orduyu incelemeyi seçerse, mesleği ile ilgili çeşitli eleştirilere karşı savunmasızdır. Küçük bir alan olduğu için rekabetin az olduğu bir alanı seçmekle suçlanabilir. Sosyolog, aynı zamanda, askeriye eleştirmeden desteklemek ve sosyal araştırma yoluyla etkinliklerini artırmakla da suçlanabilir. Ayrıca, askerlik hizmetinin görece “düşük statüsü” de araştırmacıya kötü bir imaj yaratabilir. Askerlik mesleği, uzun bir alıştırma dönemi gerektiren ve giderek daha fazla uzmanlaşan, bu sebeple de araştırmacıları caydıran bir alanı ifade etmektedir.”*²⁷

Alman Askerî Sosyolojisi'nin önemli bir sınırlılığı ise, sivil akademi yani üniversiteler ile ordu arasındaki iletişim yetersizliğidir. Almanya'da, silahlı kuvvetler dışında askerî sosyoloji çalışmaları yürüten sivil akademisyen veya araştırmacılar yok denecek kadar azdır. Bu durum sosyal bilimler ve askeriye arasındaki tarihî ve normatif ayırımın bir yansımasıdır. Orduya yakın bir pozisyonda bulunmanın ve ordu üzerine çalışmalar yürütmenin akademik itibarı sarsacağı görüşü, Almanya'da yaygın bir kanaattir. Bu da disiplinin

²⁵ “RC01 Armed Forces and Conflict Resolution”, Research Committees. ISA. <https://www.isa-sociology.org/en/research-networks/research-committees/rc01-armed-forces-and-conflict-resolution/> (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

²⁶ Heiko Biehl, “History Looms... Resources, Restrictions...”, s. 178.

²⁷ Tyler Crabb ve David R. Segal. “Comparative Systems of Analysis: Military Sociology in the United States and Europe.” *Handbook of the Sociology of the Military*. Springer, Cham, 2018. s. 64.

kurumsallaşmasında yaşadığı gecikmeyi bir ölçüde açıklamaktadır. Almanya’da askerî sosyolojinin önemli temsilcilerinden askerî sosyolog ve tarihçi Heiko Biehl, Anglosakson muadiline mukayese ile Almanya’da askerî sosyolojinin geç kalmasının; Alman üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin askerî konulara hep çekince ile yaklaşması, özellikle silahlı kuvvetlerin kapalı yapıda bir kurum olması dolayısıyla iş birliğinin zayıf olacağı düşüncesi ve akademik kariyer açısından gelecek vadetmemesi gibi sebepler olduğunu belirtmiştir.²⁸

Sivil kanadın çekingenliğinin yanı sıra, ordunun da sosyal bilimsel araştırmalara şüphe ile yaklaşması bu mesafeyi derinleştirmiştir. Alman Silahlı kuvvetleri, kurumsal anlamda akademiye göre daha muhafazakâr bir yapıdadır ve askerî personel, sivil araştırmacılara karşı çekimser tavrını sürdürmektedir. Özellikle, sosyal bilimcilerin ordu içerisinde gözlem yapmasının, millî güvenlik, istihbarat ve strateji gibi devlet açısından gizliliği muhafaza edilmesi gereken konuları tehlikeyi düşüreceği, yüksek rütbeli Alman subaylar arasında yaygın bir kanaattir. Bunun yanı sıra, askerî sosyoloji çalışmalarının temelini oluşturan; “silah arkadaşlığı, orduya güven, üstlere güven, itaat, ast-üst ilişkisi” gibi konuların sivil araştırmacılar tarafından çalışılacak olması; askerî kanun ve teamüllere aykırı olarak astların üstlerini anket, mülakat veya diğer metotlarla değerlendirmesi, bir biçimde onların faaliyetlerini/emirlerini sorgulaması, geleneksel ordu anlayışına zıt olarak görülmekte ve askerî disiplin, hiyerarşi ve emir-komuta zinciri gibi ordunun temel dayanaklarına zarar vereceği düşünülmektedir. Bunların dışında, askerî personelin eleştiriye kapalı yapısı, sosyal araştırmaların; üniversitelerin ordu içerisine müdahalesi olarak görülmesi ve hatta araştırma sonuçlarının siyaseten istismar edilebileceği çekincesi, Almanya’da sivil-asker ilişkileri arasındaki var olan mesafenin ve askerî sosyoloji çalışmalarının yetersizliğinin önemli bir sebebidir. Biehl, bu gerekçelere bir oranda hak vererek, askerî çalışmalarda son dönemlerde büyük bir artış olmasına rağmen, silahlı kuvvetlerin halen kapalı bir kutu olması dolayısıyla Almanya’da askerî sosyolojinin marjinal konumunu koruduğunu belirtmektedir.²⁹

²⁸ A.g.e. s. 178.

²⁹ A.g.e. s. 168.

Yukarıdaki bölümde bahsedildiği üzere, Almanya'da askerî sosyoloji mikro karakterdedir. Kantitatif ve kalitatif çalışmaların ezici bir çoğunluğu aktörler/failler düzeyindedir. Bu da ordunun yapısal ve kurumsal boyutunun gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Mikro düzey teori ve kavramsallaştırmalar, makro çözümler açısından yetersiz kalmakta, bu da askerî bir organizasyon olarak ordunun diğer organizasyonlarla ve kurumlarla mukayesesini zorlaştırmaktadır.

Alman Askerî Sosyolojisi'nin diğer önemli bir sorunu; disiplinin yalnızca pragmatik amaçlara yönelik bir uğraşla sınırlı kalma tehlikesidir. Yukarıdaki bölümlerde izah edildiği gibi, askerî sosyolojinin temel itici gücü, silahlı kuvvetlerin araştırma sorusunu bizatihi belirlediği çalışmalardır. Dolayısıyla araştırılmak istenen konular, genellikle ordu içerisindeki sorunlara ve bunların çözümüne yönelik pratik eksenlidir. Örneğin, yurtdışı konuşlandırılma görevlerinde intibak sorunları baş göstermiş, bu sorunların çözümüne yönelik araştırmalar yapılmıştır. Aynı şekilde değişen sosyal ve demografik şartlar ve zorunlu askerliğin kalkması, askerliğe kimlerin, nasıl, ne şekilde temin edileceği sorunlarını ortaya çıkarmış, bu da sosyologları; askerî insan kaynakları çalışmalarına yönlendirmiştir. Bu yönelim, günün şartlarına acil çözümler üretmesi bakımından pragmatik ve faydalıdır. Fakat bu durum aynı zamanda askerî sosyolojiyi, yalnızca organizasyonun (ordu) verimliliğini arttırmaya yönelik uygulamalı sosyal teknoloji çalışmalarına hapsedme tehlikesi taşımaktadır.³⁰

Sonuç

Almanya'da askerî sosyoloji, İkinci Dünya Savaşı akabindeki çalışmalarda kendisini göstermiş, Avrupa'nın çoğu ülkesi gibi, Amerikan sosyolojik modelleri erken dönem Alman askerî sosyolojisinin temelini oluşturmuştur. Özellikle Janowitz ve Huntington'un çalışmalarının, Alman Askerî Sosyolojisi'ne kayda değer bir etkisi olmuştur. Alman Silahlı Kuvvetleri tarafından finanse edilen araştırma merkezleri, Alman askerî sosyolojisindeki ilerlemelerin temel alanı olmuştur. Bunun yanı sıra genellikle bir Alman siyasi partisiyle iltisaklı olan ve/veya kamu tarafından finanse edilen vakıflar, zaman zaman askerî sosyoloji araştırmaları yürütmüştür.

³⁰ A.g.e. s. 182.

Bu merkezlerde gerçekleştirilen çalışmalar, acil askerî sorunlara yönelik uygulamalı araştırmalarla sınırlı kalmamış, ordu ve toplum arasındaki ilişki hakkında temel, teori odaklı araştırmalar da gerçekleştirilmiştir.

Almanya'da askerî sosyoloji çalışmaları, Anglosakson muadiline göre nispeten daha geç başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı, Amerika'da askerî sosyolojisinin başlangıç noktasıdır. Savaş süresince Amerikalı sosyal bilimciler silahlı kuvvetler bünyesinde bir dizi araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmalar, Amerika'daki sosyal bilimlerin gelişmesinde önemli rol oynadığı gibi, askerî sosyoloji çalışmalarının temel konsept ve teorilerini belirlemesi açısından bir ilki teşkil etmiştir. Askerî sosyolojinin bir disiplin olarak Amerika'da doğması, günümüze kadar ulaşan bir algı çerçevesini veya Kuhn'un tabiri ile paradigmayı beraberinde getirmiştir. Buna göre, askerî sosyolojinin tanımı, anlamı, bilimsel değeri; askerî araştırmaların karakteri, araştırılanın neliği, niteliği; araştırmacının içeriği, evreni ve en önemlisi metodu gibi temel saikler, Amerikan bilim geleneği tarafından belirlenmiştir.

Anglosakson muadiliyle mukayese edildiğinde Alman askerî sosyolojisinin belirli yetersizlikleri göze çarpmaktadır. Örneğin; Amerikan Askerî Sosyolojisi *RCOI* araştırma komitesi ile temsil edilmesine karşın, Alman Askerî Sosyolojisi'nin temsil edildiği bir komite yoktur. Bunun yanı sıra, *Armed Forces & Society* ile temsil edilen Anglosakson askerî sosyolojisinin yanında, Almanya'nın ordu araştırmalarına adanmış herhangi bir sosyoloji dergisi bulunmamaktadır. Almanya'da, sivil akademi yani üniversiteler ile ordu arasında iletişim yetersizliği bulunmakta olup, silahlı kuvvetler dışında askerî sosyoloji çalışmaları yürüten sivil akademisyen veya araştırmacılar yok denecek kadar azdır.

Summary

Although sociology in particular and social sciences, in general, have a long history in Germany, studies of military sociology are relatively new. German Military Sociologists Dörfler-Dierken and Kümmel state that the history of German Military Sociology should be most appropriately begun with the Second World War. This allows us to talk about the existence of 80 years of experience and literature. When and where was German Military Sociology first established? With which institutions was it represented and is been represented? What is its main methodological and theoretical

orientation? Who are the prominent German Military Sociologists and what is the position of the discipline in Germany today? In this study, answers to these questions are sought. It is appreciated that these questions are of great importance for military sociological studies in Turkey.

Military sociological studies in Germany started relatively later than their Anglo-Saxon counterpart. The Second World War is the starting point of military sociology in America. During the war, American social scientists conducted a series of research within the armed forces. These researches not only played an important role in the development of social sciences in America but also constituted a first in terms of determining the basic concepts and theories of military sociological studies. The birth of military sociology as a discipline in America brought with it a framework of perception -in Kuhnian words, the paradigm- that has survived to the present day. Therefore, it can be argued that the definition, meaning, scientific value of military sociology, the character of military research, what is being researched, its quality, the basic motives of the research, such as the content, the universe, and most importantly, the method are determined by the American scientific tradition. Thus, American sociological models formed the basis of early German military sociology. In particular, the work of Janowitz and Huntington has had a significant impact on German Military Sociology.

Apart from this, research centers funded by the German Armed Forces have been the main area of advances in German military sociology. Foundations, usually affiliated with a German political party and/or publicly funded, have occasionally conducted military sociological research. The studies carried out in these centers were not limited to applied research on urgent military problems, but also basic, theory-oriented research on the relationship between the army and society. The social-scientific research of the army was first carried out by a research commission called Forschungsstätte der Evangelischen Studiengemeinschaft (FEST), which was established in 1959 under the Protestant Working Group. In addition, the Wehrsoziologische Forschungsgruppe (Defence Sociology Research Group) was established at the University of Cologne in 1961 under the chairmanship of René König, and in 1973, Helmut Schmidt University, or Hamburg Armed Forces University, was established on the initiative of the then Minister of Defence, Helmut Schmidt.

Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr (ZMSBw) (Center for Military History and Social Sciences of the Bundeswehr) is still considered an important authority that carries out the most comprehensive studies on military sociology in Germany today. It is striking that military sociology studies in Germany are mostly micro-level studies. The focus of research is on the level of actors/agents. Personal opinions, attitudes/behaviors, evaluations and especially morale and motivation level of military personnel are at the forefront. Surveys conducted on civilians focus on the views of civilians towards the army, studies on youth focus on the army and employment of young people in the army, and studies on military personnel focus on the views of the personnel towards their superiors or the institution.

When compared to its Anglo-Saxon counterpart, certain inadequacies of German military sociology are also striking. E.g; Although American Military Sociology is represented by the RC01 research committee, there is no committee representing German Military Sociology. Besides, if we look at the publication life of American military sociology, the most comprehensive publication is undoubtedly Armed Forces & Society journal, which was brought to life by Morris Janowitz. Since its founding in 1974, it has been the premier forum not only for US military sociologists but also for military research around the world. However, Germany does not have any sociology journals devoted to military studies. In addition, in Germany, there is a lack of communication between the civilian academy, that is, universities, and the army, and there are hardly any civilian academics or researchers who carry out military sociology studies outside the armed forces.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Kitaplar

- APELT, Maja, *Forschungsthema: Militär: Militärische Organisationen im Spannungsfeld von Krieg, Gesellschaft und soldatischen Subjekten*. Springer-Verlag, 2010.
- BALD, Detlef, *Militär und Gessellschaft 1945-1990. Die Bundeswehr der Bonner Republik*. Baden-Baden: Nomos, 1994.
- BREDOW, Wilfried. *Die unbewältigte Bundeswehr. Zur Perfektionierung eines Anachronismus*. Frankfurt/M., Fischer Taschenbuch Verl., 1973.
- DEMETER, K. *Das Deutsche Offizierkorps in seinen historisch-soziologischen Grundlagen*. Reimar Hobbing, Berlin, 1930.
- DÖRFLER-DIERKEN, Angelika & KÜMMEL, Gerhard, (Hrsg.), *Am Puls der Bundeswehr: Militärsoziologie in Deutschland zwischen Wissenschaft, Politik, Bundeswehr und Gesellschaft*, Springer VS, Wiesbaden, 2016.
- FINER, Samuel. *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*. Pall Mall Press, London, 1962.
- FLECKENSTEIN, Bernhard, *Bundeswehr und Industriegesellschaft*. Harald Boldt Verlag Boppard am Rhein, 1971.
- HUNTINGTON, Samuel P. *The Soldier and the State*. Cambridge: Harvard University Press, 1957.
- JANOWITZ, Morris. *The Professional Soldier* (Glencoe, IL.) 1960.
- MOSEN, Wido. *Eine Militärsoziologie. Technische Entwicklung und Autoritätsprobleme in modernen Armeen*. Neuwied, Berlin, 1967.
- POGGELER, Wien & WIEN, Otto. *Soldaten Der Demokratie: Die Bundeswehr in Gesellschaft und Staat*. Bernard & Graefe Verlag, Frankfurt, 1973.
- TREIBER, Hubert. *Wie man Soldaten macht. Sozialisation in kasernierter Vergesellschaftung*. Düsseldorf, Bertelsmann-Universitätsverlag., 1973.
- WALDMAN, Eric. *Soldat im Staat. Der Staatsbürger in Uniform*. Harald Boldt Verlag, Boppard, 1963.

Tezler

- BAŞPINAR, Adem. "Askeri Sosyoloji: Tarih ve Kaynaklar". T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, 2010, Erişim: 14.05.2021. url: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/46552.pdf>.

Makaleler

- ATEŞ, Barış. "Askeri Sosyoloji: Kuruluş, Gelişim ve Gelecek Üzerine Bir Değerlendirme." *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 1.1. 2020, 53-74.
- BIEHL, "Heiko, Von der Verteidigungs- zur Interventionsarmee. Konturen eines gehemmten Wandles".- Kümmel, Gerhard (Ed.). *Streitkräfte im Einsatz. Zur Soziologie militärischer Interventionen*, Baden-Baden: Nomos, 2008.
- BIEHL, Heiko, History Looms... Resources, Restrictions, and Perspectives on Military Sociology in Germany. *Söjateadlane*, 2016, 3: 167-187.
- CRABB, Tyler & SEGAL, David R. "Comparative Systems of Analysis: Military Sociology in the United States and Europe." *Handbook of the Sociology of the Military*. Springer, Cham, 2018. 61-86.
- DÖRFLER-DIERKEN, Angelika ve KÜMMEL, Gerhard, "Die Militärsoziologie, das Militär und die Zukunft", *Am Puls der Bundeswehr*, 2016.
- KLEIN, Paul. Die Militärsozialwissenschaften in Deutschland und das Sozialwissenschaftliche Institut der Bundeswehr. In: *Am Puls der Bundeswehr*. Springer VS, Wiesbaden, 2016. 67-82.
- KÜMMEL, Gerhard. Halb zog man sie, halb sank sie hin... Die Bundeswehr und ihre Öffnung für Frauen. In: *Am Puls der Bundeswehr*. Springer VS, Wiesbaden, 2016. p. 277-301.

- LASSWELL, Harold D. The Garrison State. *American journal of sociology*, 1941, 46.4: 455-468.
- LONGHURST, Kerry. "Why aren't the Germans debating the draft? path dependency and the persistence of conscription", *German Politics*, 12(2), 2003, s. 147-165. doi: 10.1080/09644000412331307614.
- MOSKOS, Charles C. The American combat soldier in Vietnam. *Journal of Social Issues*, 1975.
- MOSKOS, Charles, C. UN Peacekeepers: The Constabulary Ethic and Military Professionalism. *Armed Forces & Society*, 1975, 1: 4, 388-401.
- ROWLEY, Elisabeth, FABIAN Weitz, and INES-JACQUELINE Werkner. "Militärsoziologische Forschung in den USA und in Deutschland: Eine Literaturanalyse über fünf Jahrzehnte." *Militärsoziologie–Eine Einführung*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012. 495-519.
- RUSSET, Bruce. Political Perspectives of U.S. Military and Business Elites. *Armed Forces & Society*, 1974, 1: 1, 79-108.
- SEGAL, David. Civil-Military Relations in the Mass Public. *Armed Forces & Society*, 1975, 1: 2, 215-229.
- SLATER, Jerome. Apolitical Warrior or Soldier-Statesman: The Military and the Foreign Policy Process in the Post-Vietnam Era. *Armed Forces & Society*, 1977, 4: 1, 101-118.

İnternet

"AMS, Arbeitskreis Militär und Sozialwissenschaften e.V.", url: <https://mil-soz.de/>